

John T. Jost

**Önalávetés
a társadalomban:
a rendszerigazolás
pszichológiája**

OSIRIS KIADÓ • BUDAPEST, 2003

A csoport alapú dominancia és az egyenlőséggel szembeni ellenállás, mint az önértékelés, az etnocentrizmus és a társadalompolitikai attitűdök egymástól független bejósoló tényezők amerikai feketék és fehérek körében¹

JOHN T. JOST ÉS ERIK P. THOMPSON

A legtöbb társadalmi rendszer aszerint határozható el egymástól, hogy milyen a társadalmi csoportok közötti megkülönböztetés módja és mértéke, valamint a tartósan fennálló egyenlőtlenségek típusa (pl. Dumont 1970; Hofstede 1984; Sidanius 1993). A tudatos és nem tudatos ideologikus gondolkodási folyamatok kulcsszerepet játszhatnak az egyenlőtlenségek elfogadásában vagy elutasításában, amennyiben a társadalmi intézményeket részben az őket támogató attitűdök és vélekedések tartják fenn (pl. Bem és Bem 1970; Eyerman és Jamison 1991; Jost 1995). A szociálpszichológiában nemrégiben merült fel az a gondolat, hogy a társadalmi attitűdök különböző mértékben szolgálhatnak „rendszer-igazolási” célokat (Jost és Banaji 1994), vagyis léteznek „hierarchiaerősítő” és „hierarchiát gyengítő” attitűdök (Pratto és munkatársai 1994). Az ilyen ideológiák ölthetik a bármiféle egyenlőségelvű társadalmi berendezkedéssel szembeni általános ellenkezés formáját, de lehetnek konkrét, specifikus igazolások is egy csoportnak a másik fölött gyakorolt dominanciájára vagy ellenőrzésére. A fehérek körében tapasztalható rasszizmussal kapcsolatos kutatásokból az derült ki, hogy az egyenlőségelvűség és a csoportérdek olyan egymással összekapcsolódó, ám egymástól el is különülő attitűdrendszeret alkot, amelyek differenciált hatással vannak a társadalompolitikai preferenciákra (pl. Bobo és Kluegel 1993; Tuck és Hughes 1996).

¹ Eredeti közlés. Jost, J. T., & Thompson, E. P. 2000. Group-based dominance and opposition to equality as independent predictors of self-esteem, ethnocentrism, and social policy attitudes among African Americans and European Americans. *Journal of Experimental Social Psychology*, 36, 209–232.

A „szociáldominancia-orientáció” (SDO) számos skálájának kifejlesztésére került sor, melyek az egyének egyenlőséggel és csoportdominanciával kapcsolatos általános attitűdjének mérésére szolgálnak. Az SDO-skálákon kapott pontszámok az eredmények szerint bejósolták többek között a politikai és a gazdasági konzervativizmust, a nacionalizmust, a „kulturális elitizmust”, a feketékkel szembeni rasszizmust, a szexizmust és az igazságos világba vetett hitet (pl. Pratto és munkatársai 1994). A Pratto és munkatársai (1994) által validált skálán elért pontszám pedig a „törvényt és a rendet”, a katonai kiadások növelését és a halálbüntetést támogató társadalmi-politikai attitűdökkel járt együtt megbízhatóan, valamint az olyan attitűdökkel is, amelyek nem pozitívak a nők jogainak, a faji egyenlőségnek, a homoszexuálisok jogainak és a környezetvédelemnek előmozdításával kapcsolatban. Egy vizsgálatban az SDO-pontszám ugyancsak pozitív kapcsolatban állt a nők körében egy nemi diszkrimináció miatt indított per női felperesével kapcsolatos ambivalenciával (Jost és Burgess 2000, 2. vizsgálat, 5. fejezet). Pratto és munkatársai (1994) azt is kimutatták, hogy SDO-pontszám tekintetében elkülönülnek egymástól a „hierarchiaerősítő”, illetve a „hierarchia- gyengítő” foglalkozásokat űző emberek. (Az előbbieket közé, pl. a végrehajtásban, a politikában vagy az üzleti életben dolgozók, míg az utóbbiakhoz pl. a szociális munkások és egyéb segítő foglalkozásúak sorolhatók.)

Az a gondolat, hogy az SDO fogalma mind a csoportdominancia bizonyos elemeit, mind az általános egyenlőségellenességet magában foglalja, impliciten már a „szociális dominancia” különböző definícióiban is jelen van. Ez a fogalom olykor a saját csoportnak más csoportokkal szembeni dominanciájának megteremtésére irányuló szükséglettel kapcsolódik össze. Sidanius (1993) például úgy említi az SDO-t, mint „általánosított hatalmi vágyat” és „a saját csoport dominanciájának akarását”, amikor is „az egyének önmaguk és elsődleges saját csoportjuk társas dominanciáját és fölényét kívánják más csoportokkal szemben” (209.). Pratto és munkatársai (1994) hasonlóképpen definiálják az SDO-t, mint „azt, hogy milyen mértékben vágyik valaki arra, hogy saját csoportja uralkodjon más csoportok fölött, és felsőbbrendű legyen hozzájuk képest” (742). Legalább egy olyan kutatás létezik, amely azt találta, hogy az SDO-ban mérhető egyéni különbségek

pozitívan korrelálnak a saját csoport előnyben részesítésével és a külső csoporttal szembeni távolságtartással (Sidanius és munkatársai 1994).

Pratto és munkatársai (1994) 16 tételes skáláján nyolc állítás a csoport alapú dominanciára, agresszióra vagy ellenőrzésre vonatkozik: „Ahhoz, hogy az életben előrejussunk, néha keresztül kell gázolni más csoportokon”, „Kevesebb problémánk lenne, ha bizonyos embercsoportok tudnák, hol a helyük”, „Ahhoz, hogy a csoportunk megkapja, amit akar, néha erőszakot kell alkalmazni más csoportokkal szemben”, „Az alacsonyabb rangú csoportoknak tudniuk kellene, hol a helyük”, „A felsőbbrendű csoportoknak uralkodniuk kell az alsóbbrendű csoportokon”; „Egyes embercsoportok egyszerűen jobbak, mint mások”; „Valószínűleg jó dolog, hogy bizonyos csoportok a társadalom csúcán, mások pedig legalul helyezkednek el”; valamint „A többi csoportot néha korlátozni kell, hogy a helyükön maradjanak”. A fenti tételeknek legalább a fele a „más csoportok” fölötti uralomra irányuló szükségletre utal, ami azt jelenti, hogy ez a faktor (vagy legalábbis néhány tétel) pozitívan viszonyul az etnocentrizmushoz és a saját csoport előnyben részesítéséhez, még az alacsony státusú csoportok tagjainál is.

Máskor viszont a szociális dominancia szükségletét az egyenlőtlen társas viszonyok preferenciájával azonosítják, akár a saját csoportnak kedvez ez az egyenlőtlenesség, akár nem. Sidanius és munkatársai (1994) például a következőképpen definiálták az SDO-t: „olyan egyéni különbségeket megragadó változó, ami nagyon általánosított, csoportokra vonatkozó egyenlőségellenességet és a társas csoportok közötti hierarchikus, domináns/alárendelt viszonyok kialakítására irányuló vágyat mér” (195). A szerzők azt a következtetést vonják le, hogy „azok, akik alacsony státusú csoportokhoz tartoznak, és magas SDO szint jellemzi őket, valószínűleg nagyon gyengén kötődnek a saját csoportjukhoz” (210, kiemelés tőlünk). Ez a meghatározás már sokkal közelebb áll Jost és Banaji (1994) „rendszerigazolás” fogalmához, amellyel a saját csoport leértékelését és a külső csoport előnyben részesítését magyarázták alacsony státusú csoportok tagjainál (pl. Jost és Burgess, megjelenés alatt; Sidanius, Levin, Federico és Pratto, megjelenés alatt).

Úgy tűnik, a 16 tételes SDO-skála kérdéseinek fele valóban az

olyan attitűdökkel szembeni ellenállást méri, amelyek általában véve támogatják az egyenlőségre törekvést. Ezek a tételek a következők: „Eszményképünk a csoportok közötti egyenlőség kellene hogy legyen”; „A jövedelmek terén nagyobb egyenlőségre kellene törekednünk”; „Mindent meg kellene tennünk annak érdekében, hogy a különböző csoportok számára egyenlő feltételeket biztosítsunk”; „Egyetlen csoportnak sem lenne szabad uralkodnia a társadalomban”; „A társadalmi egyenlőség növelése jó dolog lenne”; „Kevesebb problémánk lenne, ha a különböző csoportokat inkább egyenlőként kezelnénk”; „Az életben minden csoportnak egyenlő esélyt kellene adni”; „Jó lenne, ha minden csoport egyenlő lehetne”. Ezek a tételek egy kivétellel mind tartalmazzák „egyenlő” vagy „egyenlőség” szavakat, míg az első csoportban felsorolt tételek közül egyik sem.

A magas státusú csoportok tagjai esetében az egyenlőséggel szembeni ellenállás tekinthető a csoportérdek tükröződésének is (pl. Bobo és Kluegel 1993). Az alacsony státusú csoportok tagjainál az egyenlőséggel szembeni ellenállás tekinthető az internalizált alsóbbrendűség jelének (Lewin 1941), a rendszerigazoló „hamis tudat” példájának (Jost és Banaji 1994), sőt akár egyfajta „savanyú a szőlő”-reakciónak az egyenlőségelvű társadalom lehetőségével szemben, amely rendkívül valószínűtlennek és emiatt végső soron nemkívánatosnak minősülhet (Lane 1962). Ha valóban ez a helyzet, akkor: *a)* az egyenlőségellenességnek szorosabban kell kapcsolódnia a csoport alapú dominanciához a magas, mint az alacsony státusú csoportok tagjainál, valamint *b)* az egyenlőségellenességnek negatívan kell kapcsolódnia az önbecsüléshez és a jóllét más mutatóihoz az alacsony státusú csoportok tagjainál, de nem (feltétlenül) a magas státusú csoportok tagjainál. Lane (1962) érvelése szerint a politikai attitűdöket alapvetően befolyásolja a rendszert igazoló „egyenlőségtől való félelem”. Ez másfajta magyarázat, mint az, amelyik a csoportdominanciát hangsúlyozza (lásd még Kluegel és Smith 1986).

A jelen kutatás célja tehát az, hogy megvizsgálja, vajon a csoport alapú dominancia és az általános egyenlőségellenesség egymástól megkülönböztethető ideológiai konstrukciók-e, s hogy eltérő következményekkel járnak-e a viszonylag alacsony társadalmi és gazdasági státusú feketékre és a viszonylag magas társadalmi és gazdasági státusú fehérekre nézve. Ésszerű feltételezés,

hogy a feketék inkább támogatják az egyenlőséget (azaz kevésbé egyenlőség-ellenesek) a fehéreknél, mivel a status quo-hoz képest több hasznuk lenne az intézményesített egyenlőségéből. Az is ésszerű gondolat, hogy a feketék kevésbé hívei a csoport alapú dominanciának, mint a fehérek, mivel az előbbi csoport a csoport alapú dominancia áldozata volt, míg az utóbbi hasznot húzott belőle. E két pontot együttesen figyelembe véve könnyű belátnunk, miért érnek el a fehér amerikaiak magasabb pontszámokat az SDO mérőeszközein, mint a feketék (pl. Sidanius 1993) – ami nem feltétlenül érvényes az egyéni vagy személyes dominanciára és agresszióra nézve.

A jelen kutatás első hipotézise az, hogy az SDO-skála két faktort, vagy alskálát tartalmaz, amelyek közül az egyik a csoport alapú dominanciát, a másik pedig az egyenlőség ellenességet méri. Statisztikai megfogalmazással élve azt jósoltuk, hogy az SDO-skála konfirmatív faktoranalízise azt fogja mutatni, hogy a két korrelált faktort tartalmazó megoldás jobban illeszkedik az adatokhoz, mint az egyfaktoros megoldás. Azt vártuk, hogy a társadalmi egyenlőségelvűséggel kapcsolatos attitűdök nagy faktorsúlyokkal szerepelnek az egyik, míg a csoport alapú dominanciával kapcsolatos attitűdök ugyancsak nagy faktorsúlyokkal szerepelnek majd a másik faktorban. Pratto és munkatársai (1994, 747) szerint a 14 tételű SDO-skála egydimenziós, ezt a következtetésüket azonban csupán a 13 mintájuk egyikén elvégzett főkomponens-analízisre alapozták – és ebben az egy mintában is csupán 5% volt a feketék aránya. Az elmúlt 3–4 évben Jim Sidanius professzorral és kutatócsoportjának más tagjaival folytatott informális megbeszélések megerősítették, hogy az SDO-skála 16 tételű változata kétdimenziósnek bizonyult, ám ezt mindeddig azzal magyarázták, hogy a tételek felét pozitívan fogalmazták meg (vagyis az egyetértés magasabb SDO-t jelentett), míg másik felüket negatívan (tehát az egyet nem értés felelt meg magasabb SDO-nak). A jelen kutatás azt mutatja, hogy az SDO-skála nemcsak hogy két korrelált faktorból áll, hanem hogy *a)* a két faktor különbözőképpen kapcsolódik egymáshoz és más egyéb társadalmi és pszichológiai változókhoz a fehéreknél és a feketéknél, és *b)* ezek a különbségek akkor is fennmaradnak, ha az alskálákat „ki-egyensúlyozzuk” a pozitívan, illetve negatívan megfogalmazott tételek szempontjából.

A korábbi kutatások kimutatták az ún. „ideológiai aszimmetriahatást”, ami azt jelenti, hogy az SDO-pontszámok belső konzisztenciája nagyobb a magas, mint az alacsony státusú csoportoknál (Levin és munkatársai 1998; Rabinowitz 1999; Sidanius és munkatársai 1994). A jelen elemzés részletesebb magyarázatot ad arra, miért erősebb a fehérek SDO-val kapcsolatos ideológiai integrációja, mint a feketéké. Ha igaz, hogy az SDO-skála egymástól függetlenül méri a csoport alapú dominanciát és az általános egyenlőségellenességet, akkor könnyen érthetővé válik, hogy ezek az ideológiai tényezők miért korrelálnak erősebben a magas státusú csoportoknál, például a fehéreknél. A magas státusú csoportok tagjai számára a csoport alapú dominancia és az egyenlőségellenesség ugyanannak az éremnek a két oldala. Az alacsony státusú csoportok tagjai, például az amerikai feketék számára azonban a csoport alapú dominancia támogatása és ennek az egyenlőségre törekvéshez való viszonya már kevésbé egyértelmű; jelentheti a saját csoport támogatását (amely bizonyos mértékig összhangban áll az egyenlőségre törekvéssel), de jelentheti más, a saját csoporton uralkodó egyéb csoportok támogatását is (ami már inkonzisztens az egyenlőséggel). Második hipotézisünk tehát az volt, hogy a két SDO-faktor (a csoport alapú dominancia és az egyenlőségellenesség) magasabban korrelál egy magas státusú, mint egy alacsony státusú csoport tagjai esetében.

Harmadik hipotézisünket abból az állításból merítettük, hogy a csoport alapú dominancia és az általános egyenlőségellenesség logikailag és empirikusan is elválnak egymástól. E hipotézisünk szerint a csoport alapú dominancia és az egyenlőségellenesség különbözőképpen viszonyulnak az önbecsüléshez a fehéreknél és a feketéknél. Mind Lewin (1941) „csoportöngyűlölettel” kapcsolatos elemzéséből, mind Lane (1962) „egyenlőségtől való félelemmel” kapcsolatos elemzéséből, mind Jost és Banaji (1994) „hamis tudattal” és „rendszerigazolással” kapcsolatos elemzéséből az következik, hogy az alacsony státusú csoportok tagjainál az egyenlőséggel szembeni ellenállás alacsonyabb önbecsüléssel jár együtt. A magas státusú csoportok tagjainál ezzel szemben az egyenlőségellenesség saját fölényük megőrzését szolgálhatja, ezért nagyobb önbecsüléssel kell együtt járnia. Azt feltételeztük tehát, hogy a faji hovatartozás az SDO típusával (csoportdominancia vagy egyenlőségellenesség) interakcióban be fogja jósolni

az önbecsülés nagyságát. A 4. vizsgálatban mindezt kiegészítettük a neuroticitás mérésével, hogy újabb módon ragadjuk meg az egyenlőségtől való félelem lehetséges káros pszichológiai hatásait az alacsony státusú csoportok tagjaira.

Negyedik hipotézisünk fogalmilag párhuzamba állítható a harmadikkal. Amennyiben az egyenlőséggel szembeni ellenállás konzisztens a csoporttagságból fakadó motivációkkal a magas státusú csoportok tagjainál, ám inkonzisztens az alacsony státusú csoportok tagjainál, feltételezhető, hogy a faji hovatartozás és az SDO típusa egymással interakcióban jósolják be a saját csoport előnyben részesítését, vagyis az etnocentrizmust. Konkrétan azt vártuk, hogy az egyenlőségellenesség pozitívan jár együtt az etnocentrizmussal a fehérek, ám negatívan a feketék körében. A csoport alapú dominanciával kapcsolatban általánosságban azt vártuk, hogy pozitívan jár együtt az etnocentrizmussal mindkét csoportnál.

A csoport alapú dominancia és az egyenlőséget illető általános nézetek szétválására még egy okot említhetünk, ez pedig a politikai attitűdökkel és a társadalompolitikai preferenciákkal kapcsolatos. A 4. vizsgálatban tehát feltettük azt a kérdést is, vajon az egyenlőséggel szembeni ellenállás jobban bejósolja-e a politikai konzervativizmussal kapcsolatos társadalompolitikai attitűdöket és a felvételi keretszámok intézményével szembeni ellenállást, mint a csoport alapú dominancia. Amennyiben az egyenlőségtől való félelem (Lane 1962) olyan rendszerigazoló ideológiát tükröz, amelyet még a hátrányos helyzetű csoportok tagjai is elsajátítanak (Jost és Banaji 1994; Kluegel és Smith 1986), azt várhatjuk, hogy az egyenlőséggel szembeni ellenállás pozitívan jár együtt a gazdasági rendszerek igazolására és racionalizálására irányuló hajlammal mind a magas, mind az alacsony státusú csoportoknál.

A fenti hipotéziseket négy vizsgálatban teszteltük, amelyekben összesen 1675 ember vett részt. Az 1. vizsgálatban amerikai fehérek és feketék töltötték ki az SDO-skála Pratto és munkatársai (1994) által publikált változatát és a Rosenberg-féle (1965) önértékelési skálát, így vizsgálhattuk az 1–3. hipotéziseket. A 2. vizsgálatban amerikai fehérek és feketék egy másik mintája töltötte ki az SDO-skálát és az etnocentrizmust mérő kérdőíveket, így tesztelhetjük az 1., 2. és 4. hipotéziseket. A 3. és 4. vizsgálat résztvevői az önbecsülést és az etnocentrizmust mérő kérdőívek mellett az SDO-skálának egy újabb változatát töltötték ki, így hi-

potéziseinket a skála olyan „kiegyensúlyozott” változatával is tesztelhettük, amelyben mind a csoportdominanciára, mind az egyenlőségellenességre vonatkozóan egyenlő arányban szerepeltek pozitívan és negatívan megfogalmazott tételek. A 4. vizsgálatban továbbá kérdéseket tettünk fel a válaszadók neuroticitásával, politikai irányultságával, társadalompolitikai preferenciáival és az anyagi különbségek igazolására való hajlandóságukkal kapcsolatosan – abban a reményben, hogy ezáltal összetettebb és differenciáltabb képet kaphatunk az ideologikus gondolkodásról (pl. McGuire 1989).

1. VIZSGÁLAT

Módszer

Résztevők A vizsgálatban a Maryland Egyetem bevezető pszichológiakurzusának 426 hallgatója (334 fehér és 92 fekete diák) vett részt a kurzuskövetelmények teljesítésének részeként.

Eljárás Az 1. vizsgálat hipotéziseinek tesztelése céljából minden résztvevő két kérdőívet töltött ki. A két mérőeszköz a szociálisdominanciaorientáció-skála és a Rosenberg-féle önértékelési skála volt (lásd alább). Mindkettőt számítógép segítségével vettük föl egyórás csoportos ülések keretében.

Változók

Szociálisdominancia-orientáció A tesztfelvétel során alkalmazott egyik mérőeszköz a Pratto és munkatársai (1994) által közzétett 16 tételű szociálisdominanciaorientáció- (SDO-) skála volt. A jelen vizsgálatban a résztvevőket arra kértük, hogy 11 pontos skálán (0 = egyáltalán nem értek egyet, 5 = nem tudok állást foglalni, 10 = nagyon egyetértek) jelezzék egyetértésüket vagy egyet nem értésüket az SDO-skála különböző tételeivel (pl. „egyes embercsoportok értékesebbek másoknál”; „jó volna, ha minden csoport egyenlő volna” [megfordított pontozással]). A tételeket ugyanabban a sorrendben vettük fel, mint Pratto és munkatársai (1994).

A negatívan megfogalmazott tételek pontszámait az elemzéseket megelőzően megfordítottuk.

Önbecsülés Az önbecsülés egyéni különbségeinek mérésére a Rosenberg-féle önértékelési skálát (Rosenberg 1965) alkalmaztuk. Ezt a 10 tételű önkitalós kérdőívet gyakran alkalmazzák a személyiség- és szociálpszichológiai kutatásokban, és az önbecsülés megbízható és stabil mérőeszközének tartják. A tipikus alkalmazási gyakorlattal összhangban a résztvevők a kérdőív minden tételére (pl. „úgy érzem, értékes személy vagyok, legalább annyira, mint mások”; „bárcsak több megbecsülést éreznék önmagam iránt” [fordított pontozással]) 1-től („egyáltalán nem értek egyet”) 4-ig („nagyon egyetértek”) terjedő skálán válaszolhattak. A 10 tételre adott válaszokból átlagszámítással kaptuk meg az önbecsülés mérőszámát.

Eredmények

Bizonyíték a kétfaktoros megoldásra Az SDO-skála tételai tartalmának elméleti elemzése alapján azt vártuk, hogy az 1., 3., 6., 8., 9., 11., 13. és 16. tételekre (pl. „egyes embercsoportok értékesebbek másoknál”) adott válaszok a csoport alapú dominancia támogatását, míg a 2., 4., 5., 7., 10., 12., 14. és 15. tételekre (pl. „mindent el kell követnünk annak érdekében, hogy a különböző csoportok egyenlő eséllyel induljanak” [fordított pontozással]) adott válaszok az egyenlőséggel szembeni ellenállást jelzik. EQS-típusú konfirmatív faktoranalízis (Bentler 1995) segítségével vizsgáltuk meg, hogy a 16 SDO-tételre javasolt, két korrelált faktort tartalmazó megoldás jobb-e, mint a korábbi kutatások során alkalmazott egyfaktoros modell. A faktorsúlyokat az 1. táblázatban mutatjuk be.

A 426 főből álló teljes mintában a két korrelált faktort tartalmazó modell jól illeszkedett az adatokhoz (CFI = 0,908), és szignifikánsan jobbnak bizonyult az egyfaktoros modellnél (CFI = 0,781, $\chi^2 = 332,29$, $df = 1$, $p < 0,001$). Ez nemcsak a minta egészére volt igaz, hanem külön-külön a feketékre (CFI-k: 0,889, illetve 0,655, $\chi^2 = 102,10$, $df = 1$, $p < 0,001$) és a fehérre is (CFI-k: 0,907, illetve 0,785, $\chi^2 = 259,90$, $df = 1$, $p < 0,001$). Az

SDO-skála multidimenzionalitásával kapcsolatos első hipotézisünk tehát mindkét csoportnál megerősítést nyert.

1. táblázat. A konfirmatív faktoranalízis standardizált megoldása, a két korrelált faktort feltételező modell faktorsúlytáblázata (fehér és fekete alminták együtt, 1. és 2. vizsgálatok)

SDO tétel	1. vizsgálat		2. vizsgálat	
	CSD	EE	CSD	EE
11. Valószínűleg jó dolog, hogy bizonyos csoportok a társadalom csúcán, mások pedig legalul helyezkednek el. (CSD)	0,78	-	0,77	-
13. Az alacsonyabb rangú csoportoknak tudniuk kellene, hol a helyük. (CSD)	0,72	-	0,80	-
6. A felsőbbrendű csoportoknak uralkodniuk kell az alsóbbrendű csoportokon. (CSD)	0,70	-	0,71	-
16. A többi csoportot néha korlátozni kell, hogy a helyükön maradjanak. (CSD)	0,67	-	0,74	-
8. Ahhoz, hogy az életben előrejussunk, néha keresztül kell gázolni más csoportokon. (CSD)	0,63	-	0,67	-
9. Kevesebb problémánk lenne, ha bizonyos embercsoportok tudnák, hol a helyük. (CSD)	0,63	-	0,74	-
1. Egyes embercsoportok egyszerűen jobbak, mint mások (CSD)	0,48	-	0,61	-
3. Ahhoz, hogy a csoportunk megkapja, amit akar, néha erőszakot kell alkalmazni más csoportokkal szemben. (CSD)	0,46	-	0,49	-
4. Eseményképünk a csoportok közötti egyenlőség kellene hogy legyen. (EE)	-	0,79	-	0,78
7. Mindent meg kellene tennünk annak érdekében, hogy a különböző csoportok számára egyenlő feltételeket biztosítsunk. (EE)	-	0,75	-	0,80
10. A társadalmi egyenlőség növelése jó dolog lenne. (EE)	-	0,72	-	0,87
2. Jó lenne, ha minden csoport egyenlő lehetne. (EE)	-	0,72	-	0,67
12. Kevesebb problémánk lenne, ha a különböző csoportokat egyenlőbben kezelnénk. (EE)	-	0,66	-	0,82
5. Az életben minden csoportnak egyenlő esélyt kellene adni. (EE)	-	0,62	-	0,73
15. Egyetlen csoportnak sem lenne szabad uralkodnia a társadalomban. (EE)	-	0,51	-	0,60
14. A jövedelmek terén nagyobb egyenlőségre kellene törekednünk. (EE)	-	0,42	-	0,50

Megjegyzés: A „CSD” a csoport alapú dominanciára, az „EE” az egyenlőséggel szembeni ellenállásra vonatkozó tételeket jelöli.

A két faktor közötti korrelációk Annak a hipotézisnek az ellenőrzésére, mely szerint a csoport alapú dominancia (CSD) és az egyenlőséggel szembeni ellenállás (EE) közötti kapcsolat gyengébb lesz az alacsony státusú, mint a magas státusú csoportok tagjainál, mindkét csoportra kiszámítottuk a két alsókala közötti korrelációt. A CSD és az EE közötti korreláció valóban alacsonyabb volt a feketék mintájában ($r = 0,47$), mint a fehérekében ($r = 0,69$). Ez alátámasztotta második hipotézisünket, mivel a különbség statisztikailag megbízható volt ($Z = 2,83$, $p < 0,005$, egyoldalú próbával). A két faktor között tehát szignifikánsan magasabb volt a korreláció az amerikai fehéreknél, akik számára a csoportigazolás és a rendszerigazolás tendenciái kiegészítik egymást, mint a feketéknél, akiknél ezek a tendenciák ütköznek egymással. Az 1. és 2. vizsgálatok fontosabb változóinak átlagai és szórásai a 2. táblázatban láthatók.

2. táblázat. A főbb változók átlagai és szórásai a válaszadók faji hovatarozása szerinti lebontásban

	Fehérek	Feketék	t-próbák
1. vizsgálat	$n=334$	$n=92$	$df=424$
Csoport alapú dominancia (CSD)	3,08 (2,08)	2,42 (1,82)	2,79* ($p < 0,01$)
Egyenlőséggel szembeni ellenállás (EE)	2,49 (1,83)	1,39 (1,33)	5,45*** ($p < 0,001$)
Önértékelés	3,21 (0,51)	3,48 (0,39)	4,67*** ($p < 0,001$)
2. vizsgálat	$n=248$	$n=65$	$df=311$
Csoport alapú dominancia (CSD)	3,61 (1,75)	2,67 (1,46)	3,97*** ($p < 0,001$)
Egyenlőséggel szembeni ellenállás (EE)	2,43 (1,67)	1,43 (1,52)	4,45*** ($p < 0,001$)
Etnocentrizmus	16,07 (20,17)	17,74 (17,50)	n. s.

Az önbecsüléshez való viszony Harmadik hipotézisünk az volt, hogy az alacsony státusú csoportok tagjainál az egyenlőségellenesség negatívan kapcsolódik az önbecsüléshez, mint a magas státusú csoportok tagjainál, mivel az egyenlőtlenség támogatása egy olyan társadalmi hierarchia védelmét és racionalizálását implikálja, amely az alacsonyabb státusú csoportot az alsóbbrendűség érzésével ruházza fel (Jost és Banaji 1994; Kluegel és Smith 1986; Lane 1962;

Lewin 1941). Másképpen kifejezve, az egyenlőséggel szembeni ellenállás ellene hat az alacsonyabb státusú csoport tagjai személyes és csoportérdekeinek, ugyanakkor konzisztens a magasabb státusú csoport tagjainak egyéni- és csoportérdekeivel. Ennek a hipotézisnek a tesztelésére többszörös regressziót alkalmazzunk, amellyel a válaszadó faji hovatartozása és standardizált (Z-transzformált) CSD-és EE-pontszámai közötti kapcsolatot vizsgáltuk. A CSD- és EE-pontszámokat a korábban már beazonosított megfelelő faktorokban elhelyezkedő tételek átlagolásával számítottuk ki. Mindkét mutató jó belső reliabilitással rendelkezett ($\alpha = 0,84$, illetve $0,85$). A válaszadók önbecsülését ezután faji hovatartozásuk (melyet újrakódoltunk és centráltunk), CSD- és EE-pontszámaik, valamint a faji hovatartozásból és az egyes SDO alsókálákból képzett interakció segítségével próbáltuk többszörös regresszióanalízissel bejósolni. A faji hovatartozás főhatása ($\beta = 0,19$, $p < 0,001$) azt jelezte, hogy a CSD- és az EE-pontszámok varianciáját kiszűrve a feketék önbecsüléspontszámai magasabbaknak bizonyultak, mint a fehérekéi (lásd a 2. táblázatot). Ez az eredmény megismétli a Crocker és Major (1989) által kapottakat. Az elemzés továbbá interakciót mutatott ki a faji hovatartozás és az EE között ($\beta = 0,18$, $p < 0,05$), vagyis az egyenlőséggel szembeni ellenállás negatívan (bár csak marginálisan) kapcsolódott az önbecsüléshez a feketéknél ($\beta = 0,21$, $p < 0,07$), ugyanakkor pozitívan járt együtt az önbecsüléssel a fehérekénél ($\beta = 0,14$, $p < 0,05$). Ezek az eredmények alátámasztják harmadik hipotézisünket. A csoport alapú dominancia egyik csoportnál sem járt együtt az önértékeléssel.

Megbeszélés

Az első vizsgálat eredményei mindhárom tesztelt hipotézisünket alátámasztották. Konkrétan a következőket találtuk: *a*) a csoport alapú dominancia támogatását és az egyenlőséggel szembeni ellenállást mérő SDO-tételek különböző faktorokba kerültek, a két korreláló faktort feltételező megoldás pedig jobbnak bizonyult az egyfaktorosnál; *b*) a csoport alapú dominancia és az egyenlőséggel szembeni ellenállás között magasabb korreláció volt a fehérekénél, mint a feketéknél; valamint *c*) a faji hovatartozás és az SDO típusa egymással interakcióban jósolták be az

egyéni önbecsülés szintjét – így az egyenlőséggel szembeni ellenállás pozitívan járt együtt az önbecsüléssel a fehérek, és negatívan a feketék körében (a csoport alapú dominancia esetében viszont nem volt együttjárás). Ezután még egy utóvizsgálatot is elvégeztünk, hogy megerősítsük az SDO-skála faktorstruktúráját, a két SDO-összetevőben mutatkozó etnikai különbségekre vonatkozó hipotéziseinket, valamint fekete és fehér amerikaiak új mintáin vizsgáljuk meg a csoport alapú dominancia és az egyenlőséggel szembeni ellenállás etnocentrizmusra gyakorolt hatásait.

2. VIZSGÁLAT

Módszer

Résztevők A Maryland Egyetem bevezető pszichológiakurzusának 335 hallgatója (264 fehér és 71 fekete diák) vett részt a 2. vizsgálatban, részben a kurzus követelményeinek teljesítéseképpen.

Eljárás Ahogy az első vizsgálatban is, a kérdőíveket itt is csoportos számítógépes felvétel keretében töltötték ki a szemeszter elején. Minden résztvevő kitöltötte a szociálisdominanciaorientáció-skálát, egy társaskívánatosság-skálát, valamint egy etnocentrizmust mérő kérdőívet.

Változók

Szociálisdominancia-orientáció Ugyanazt a 16 tételes SDO-skálát alkalmaztuk, amit az első vizsgálatban is, ugyanazzal a tétel-sorrenddel és eljárással (Pratto és munkatársai 1994).

Társas kívánatosság A résztvevőkkel 11 tételből álló társaskívánatosság-skálát vettünk fel, hogy a végső elemzésnél figyelembe vett mintából trimmeléssel eljárással kizárhassuk azokat az embereket, akik hajlamosak szándékosan az elvárásoknak megfelelő válaszokkal élni. Ez különösen fontos, amikor faji csoportokkal kapcsolatos, potenciálisan vitatható attitűdöket mérünk, amint az ebben a vizsgálatban is történt. A társaskívánatosság-skálán

többek között olyan tételek szerepeltek, mint „Sohasem sértetem meg más emberek érzéseit”, „Soha nem ismertem senkit, akit ne kedveltem volna”, és „Sohasem késtem el a munkahelyemről vagy bármilyen találkozóóról”. A kérdőív α megbízhatósági mutatója meglehetősen magas volt (0,74). A társas kíváncsiság szempontjából a minta felső 10%-ában szereplő személyeket kizártuk a további elemzésekből. A végső minta elemszáma így 313 fő lett (65 fekete 248 fehér diák).

Etnocentrizmus Az ülés elején a válaszadók négy, a Sidanius, Pratto és Bobo (1996, 2. vizsgálat) által használt, „érzelmi hőmérőhöz” hasonló eljárás segítségével jelezték a különböző etnikai csoportok iránti általános érzéseiket. A résztvevők 0–100-ig terjedő skálákon jelezték mennyire barátságosak az érzéseik az ázsiaiak, a feketék, a spanyol ajkúak és a fehérek iránt (0 = „nagyon hideg és barátságtalan”, 100 = „nagyon meleg és barátságos”). Ezekből az osztályzatokból kiszámítottuk a saját csoport értékelésének mutatóját (a fehérek értékelése a fehér résztvevők esetében, és a feketék értékelése a fekete résztvevők esetében), valamint a külső csoport értékelésének mutatóját (ez pedig a fennmaradó három csoport értékeléseinek átlaga volt). Végül a saját csoport előnyben részesítésének vagy az etnocentrizmus mutatóját úgy számítottuk ki, hogy minden egyes résztvevőnél levontuk a saját csoport értékeléséből a külső csoport értékelését.

Eredmények

Bizonyíték a kétfaktoros megoldás mellett Ismét az 1. vizsgálatban is alkalmazott EQS-típusú konfirmatív faktoranalízist alkalmaztuk (a faktorsúlyokat lásd az 1. táblázatban). A 313 fehér és fekete amerikaiból álló teljes mintában a két korrelált faktort feltételező megoldás jól illeszkedett az adatokhoz (CFI = 0,895), még-hozzá szignifikánsan jobban, mint az egyfaktoros megoldás (CFI = 0,811) – mind a teljes mintában ($\chi^2 = 235,60$, $df = 1$, $p < 0,001$), mind pedig külön-külön a feketéknél (CFI-k: 0,723, illetve 0,622, $\chi^2 = 56,27$, $df = 1$, $p < 0,001$) és a fehéreknél (CFI-k: 0,903, illetve 0,808, $\chi^2 = 217,27$, $df = 1$, $p < 0,001$). Az α megbízhatósági mutatók mindkét faktornál elég magasak vol-

tak ($\alpha = 0,88$ a CSD, illetve 0,89 az EE-faktornál). A CSD- és EE-pontszámokat ismét a megfelelő tételek átlagolásával számítottuk ki (az átlagokat lásd a 2. táblázatban).

A két faktor közötti korrelációk Annak a hipotézisnek a tesztelésére, hogy a két SDO-faktor korrelációja gyengébb lesz az alacsonyabb státusú, mint a magasabb státusú csoport tagjai esetében, ismét kiszámítottuk a CSD és az EE közötti korrelációkat mind a fekete ($r = 0,66$), mind a fehér mintára ($r = 0,77$). A különbség csak marginálisan volt szignifikáns ($Z = 1,60$, $p < 0,06$, egyoldalú próbával).

Az etnocentrizmussal való együttjárások Hipotézisünk szerint az egyenlőségellenesség pozitívan jár együtt az etnocentrizmussal a fehérek, ám negatívan jár együtt a feketék körében, amennyiben konzisztens az előbbi, ugyanakkor inkonzisztens az utóbbi csoport érdekeivel. Azt feltételeztük továbbá, hogy a csoport alapú dominancia pontszámai mindkét csoportnál pozitívan járnak együtt az etnocentrizmussal, mivel a csoportdominancia ideológiája mind az alacsony, mind a magas státusú csoportok számára igazolhatja a saját csoport javára történő torzítást. A fenti hipotézisek vizsgálatára többszörös regresszioelemzéseket végeztünk el, melyek során a (standardizált) CSD- és EE-pontszámokból próbáltuk bejósolni az etnocentrizmust a fehéreknél, illetve a feketéknél. Az eredményekben interakciós hatás mutatkozott a faji hovatartozás (amelyet újrakódoltunk és centráltunk) és az EE között ($\beta = 0,21$, $p < 0,02$). Az egyenlőséggel szembeni ellenállás negatívan járt együtt az etnocentrizmussal a feketéknél ($\beta = -0,45$, $p < 0,005$), ami alátámasztja negyedik hipotézisünket. A fehéreknél nem találtunk statisztikailag megbízható összefüggést az EE és az etnocentrizmus között. A csoport alapú dominancia pozitívan járt együtt az etnocentrizmussal mind a feketék ($\beta = 0,29$, $p < 0,05$), mind a fehérek körében ($\beta = 0,42$, $p < 0,001$).

Megbeszélés

Bár az első két vizsgálat elég erősen bizonyítja, hogy a csoport alapú dominancia és az egyenlőséggel szembeni ellenállás a szociálistudományok dominancia-orientáció egymástól elkülönülő összetevői, ezzel az

eredménnyel kapcsolatban felmerül egy módszertani probléma, amelyet a 3. és 4. vizsgálatokban küszöbölünk ki. A Pratto és munkatársai által publikált eredeti skálán minden, általános egyenlőségellenességgel kapcsolatos tétel úgy van megfogalmazva, hogy a tételekkel való egyetértés alacsonyabb SDO-pontszámot eredményez, míg a csoportközi attitűdökkel (vagy csoport alapú dominanciával) kapcsolatos tételek úgy vannak megfogalmazva, hogy az egyetértés magasabb SDO-pontszámmal jár együtt. A tételek megfogalmazásának (pozitív vagy negatív) és az SDO-alskáláinak (CSD és EE) ezen összekeveredése is állhat a konfirmatív faktoranalízis eredményei mögött. Más szóval elképzelhető, hogy az SDO-skála tételei nem maguknak a tételekben megfogalmazott attitűdöknek a tartalma miatt kerülnek két (korreláló) faktorba, hanem azért, mert a csoport alapú dominanciával kapcsolatos tételek pozitívan, az egyenlőségellenességgel kapcsolatos tételek pedig negatívan vannak megfogalmazva. (A jelek szerint maguk a skála kifejlesztői is így gondolták.) Hangsúlyoznunk kell, hogy ez a potenciális összekeveredés nem magyarázhatja, hogy a faktorok közötti korrelációk erősebbek a fehéreknél, mint a feketéknél, sem azt, hogy a CSD- és az EE-faktorok pontszámai különbözőképpen jósolják be az önbecsülést és az etnocentrizmust a fehéreknél és a feketéknél. Mindazonáltal létrehoztunk egy „kiegyensúlyozott” skálát is, amelynek két alskáláján belül egyenlő számban vannak jelen „pozitív” és „negatív” tételek. A 3. és 4. vizsgálatokban ezzel a skálával próbáltuk megismételni és kiterjeszteni a szociálisdominancia-attitűdök struktúrájára és következményeire vonatkozó eredményeinket.

3. VIZSGÁLAT

Módszer

Résztevők A Maryland Egyetem bevezető pszichológia kurzusának 428 hallgatója (93 fekete és 335 fehér diák) töltötte ki a 3. vizsgálat kérdőíveit, amivel részben teljesíthették a kurzust.

Eljárás Az 1. és 2. vizsgálatokhoz hasonlóan a kérdőíveket itt is számítógép segítségével, csoportos ülés keretében vettük fel a

szemeszter elején. A résztvevők a szociálisdominancia-orientáció skála „kiegyensúlyozott” változatát, valamint az önbecsülésre és az etnocentrizmusra vonatkozó kérdőíveket töltötték ki.

Változók

Szociálisdominancia-orientáció Mint fentebb már említettük, Pratto és munkatársainak (1994) eredeti SDO-skálája összekeveri a CSD és az EE közötti különbséget a tételek megfogalmazásának (pozitív, illetve negatív itemek) különbségeivel. A skála konstrukciójának e jellegzetessége miatt nem egyértelmű, hogy a két első vizsgálatban kapott két faktor valóban lényegi különbségeket mutat-e a válaszokban, vagy csupán módszertani műtermék. Ezért több tételt kissé átfogalmaztunk, hogy az EE-faktorba sorolt tételek fele pozitív, valamint a CSD-faktorba sorolt tételek fele negatív megfogalmazású legyen. Az új „kiegyensúlyozott” skálán így például az EE-faktor azon tétele helyett, mely szerint „Kevesebb problémánk lenne, ha a különböző csoportokat nagyobb mértékben kezelnénk egyenlőként” – a következő tétel szerepelt: „Ha a különböző csoportokat egyenlőbben kezelnénk, az több problémát szülne, mint amennyit megoldana”; a CSD-faktor azon tételt pedig, amely szerint „Ahhoz, hogy a csoportunk megkapja, amit akar, néha erőszakot kell alkalmazni más csoportokkal szemben” – az alábbi tételre cseréltük: „Ahhoz, hogy a csoportunk megkapja, amit akar, soha nem szabad, hogy erőszakra legyen szükség más csoportokkal szemben”. A teljes 16 tételes skála átfogalmazott tételei a 3. táblázatban láthatók.

Etnocentrizmus és önértékelés Az etnocentrizmus és az önértékelés mérésére ugyanazokat az eszközöket használtuk, amiket a 2. illetve az 1. vizsgálat ismertetésénél már bemutatunk. Valamennyi résztvevő kitöltötte az önbecsülésre vonatkozó kérdőívet, viszont csupán a felük (157 fehér és 44 fekete diák) válaszolt az etnocentrizmussal kapcsolatos kérdésekre. A változók átlagai a 4. táblázatban láthatók.

3. táblázat. A konfirmatív faktoranalízis standardizált megoldása, a két korrelált faktort feltételező modell faktorsúlytáblázata (fehér és fekete alminták együtt, 3. és 4. vizsgálatok)

SDO tétel	1. vizsgálat		2. vizsgálat	
	CSD	EE	CSD	EE
11. Az alacsonyabb rangú csoportoknak tudniuk kellene, hogy hol a helyük?	0,65	-	0,63	-
16. A többi csoportot néha korlátozni kell, hogy a helyükön maradjanak. (GBD)	0,63	-	0,60	-
14. Tényleg komoly problémát jelent, hogy egyes csoportok a társadalom csúcsán, mások pedig legalul helyezkednek el. (GBD)	0,63	-	0,48	-
8. Kevesebb problémánk lenne, ha bizonyos csoportok tudnák, hogy hol a helyük. (GBD)	0,57	-	0,55	-
3. Egyetlen embercsoport sem értékesebb, mint a másik. (GBD)	0,55	-	0,53	-
2. Ahhoz, hogy az életben előrejuthassunk, néha keresztül kell gázolni más csoportokon.	0,51	-	0,48	-
10. A felsőbbrendű csoportoknak nem kellene uralkodniuk az alsóbbrendű csoportokon. (GBD)	0,46	-	0,39	-
5. Ahhoz, hogy csoportunk megkapja, amit akar, soha nem szabadna erőszakot alkalmazni más csoportokkal szemben. (GBD)	0,44	-	0,42	-
9. Mindent meg kellene tennünk annak érdekében, hogy a különböző csoportok számára egyenlő feltételeket biztosítsunk. (OEQ)	-	0,75	-	0,63
15. Egyetlen csoportnak sem lenne szabad uralkodnia a társadalomban. (OEQ)	-	0,72	-	0,48
6. A társadalmi egyenlőség növelése rossz dolog lenne. (OEQ)	-	0,66	-	0,70
12. Több problémát okozna, ha a különböző csoportokat egyenlőbben kezelnénk, mint amennyit megoldanánk vele. (OEQ)	-	0,61	-	0,53
4. Jó lenne, ha minden csoport egyenlő lenne. (OEQ)	-	0,60	-	0,67
7. Az életben minden csoportnak egyenlő esélyt kellene adni. (OEQ)	-	0,59	-	0,48
13. Semmi értelme, hogy a jövedelmek terén nagyobb egyenlőségre törekedjünk. (OEQ)	-	0,55	-	0,54
1. A csoportok közötti egyenlőség eszménye téves eszménykép. (OEQ)	-	0,33	-	0,35

Megjegyzés: A „CSD” a csoport alapú dominanciára, az „EE” az egyenlőséggel szembeni ellenállásra vonatkozó tételre jelöli.

4. táblázat. A főbb változók átlagai és szórásai a válaszadók faji hovatartozása szerinti lebontásban

	Fehérek	Feketék	t-próbák
3. vizsgálat	n=310	n=84	df=392
Csoport alapú dominancia (CSD)	2,90 (1,71)	1,99 (1,32)	4,54*** (p<0,001)
Egyenlőséggel szembeni ellenállás (EE)	2,79 (1,71)	1,69 (1,23)	5,53*** (p<0,001)
Önértékelés	3,20 (0,53)	3,47 (0,52)	4,18*** (p<0,001)
Etnocentrizmus	13,93 (22,24)	15,30 (20,75)	n. s.
	n=157	n=44	
4. vizsgálat	n=342	n=105	df=442
Csoport alapú dominancia (CSD)	2,71 (1,63)	2,08 (1,53)	3,53*** (p<0,001)
Egyenlőséggel szembeni ellenállás (EE)	2,42 (1,61)	1,65 (1,45)	4,39*** (p<0,001)
Önértékelés	3,32 (0,55)	3,42 (0,54)	n. s.
Etnocentrizmus	9,98 (15,71)	16,94 (19,23)	3,80*** (p<0,001)
Politikai irányultság	3,55 (1,30)	3,14 (1,14)	2,93*** (p<0,005)
A felvételi keretszámok intézményének támogatása	2,59 (0,64)	3,73 (0,64)	14,56*** (p<0,001)
Gazdasági rendszerigazolás	4,92 (0,90)	4,33 (0,80)	5,50*** (p<0,001)

Társas kívánatosság Ezúttal is a 2. vizsgálatban már használt 11 tételes társaskívánatosság-skálát alkalmaztuk. Az α reliabilitás-mutató ismét viszonylag magas (0,73) volt. A társas kívánatosság szempontjából a minta felső 10%-ába kerülő személyeket kizártuk a további elemzésből, csakúgy, mint azokat, akik nem töltötték ki a kérdőíveket. A végső minta elemszáma így 394 lett (84 fekete és 310 fehér diák).

Eredmények

Bizonyítékok a kétfaktoros megoldás mellett A szociáldominancia-skála „kiegyensúlyozott” változatában szereplő 16 tételre adott válaszokat ugyanazzal az EQS-típusú faktoranalízissel elemez-

tük, mint az előző vizsgálatokban. A faktorsúlyokat a 3. táblázat foglalja össze. Mint az előző vizsgálatokban, itt is a két korrelált faktort tartalmazó modell bizonyult megfelelőnek, némileg jobban illeszkedve a teljes minta adataihoz, mint az egyfaktoros megoldás (CFI-k: 0,851, illetve, 0,850, $\chi^2 = 3,89$, $df = 1$, $p < 0,05$). Ez ugyanígy volt külön csak a feketék (CFI-k: 0,775, illetve, 0,721, $\chi^2 = 15,14$, $df = 1$, $p < 0,001$) és külön csak a fehérek adatait (CFI-k: 0,833, illetve, 0,831, $\chi^2 = 3,56$, $df = 1$, $p < 0,05$ egyoldalú próbával) tekintve is. A CSD-, illetve EE-pontszámokat ismét a megfelelő faktorokban szereplő tételek pontszámainak átlagolásával számoltuk ki ($\alpha = 0,81$, illetve 0,78). A vizsgálatban szereplő főbb változók átlagai és szórásai a 4. táblázatban láthatók, a válaszadók faji hovatartozása szerinti bontásban.

A két faktor közötti korrelációk A válaszadók CSD- és EE-pontértékei közötti korrelációkat mind a feketék ($r = 0,58$), mind a fehérek almintájára ($r = 0,77$) kiszámítottuk. A korrelációk közötti különbséget eltérő elemszámú független minták esetén tesztelő próba (Cohen 1987) azt mutatta, hogy a két faktor szignifikánsan erősebben korrelált az utóbbi csoportban, mint az előbbiben ($Z = 2,86$, $p < 0,005$, egyoldalú próbával). Második hipotézisünket tehát a skála kiegyensúlyozott változatával is sikerült alátámasztani.

Az önértékeléshez való viszony A CSD és az EE önértékelésre gyakorolt hatásának elemzésére a bejósoló változók standardizálását és centrálását követően ugyanazt a regresszióanalízist alkalmaztuk, amit az 1. vizsgálatnál már leírtunk. A faji hovatartozás főhatása ($\beta = -0,14$, $p < 0,02$) azt mutatta, hogy a CSD- és EE-pontszámok varianciájának kontrollálása mellett a feketék önértékelési pontszámai magasabbak voltak, mint a fehérekéi (az átlagokat lásd a 4. táblázatban), ami ismét Crocker és Major (1989) eredményeinek megismétlését jelenti. Bár a faji hovatartozás és az EE közötti interakció statisztikailag nem volt szignifikáns ($\beta = -0,14$, $p = 0,17$), az egyenlőséggel szembeni ellenállás a feketék között negatívan (bár nem szignifikánsan) járt együtt az önértékeléssel ($\beta = -0,14$, n. s.), a fehérek között pedig pozitívan (bár ugyancsak nem szignifikánsan: $\beta = +0,06$, n. s.). Ezek az eredmények csak gyengén támasztják alá a harmadik hipoté-

zist. A CSD-nek nem volt hatása az önértékelésre nézve egyik csoportban sem.

Az etnocentrizmussal való együttjárások Azt feltételeztük, hogy az EE-pontszámok pozitívan járnak együtt az etnocentrizmussal a fehérek, de negatívan a feketék körében, mivel az egyenlőséggel szembeni ellenállás a magas státusú csoportok tagjainak a saját csoport felsőbbrendűségével kapcsolatos meggyőződését (pl. Bobo és Kluegel 1993), az alacsony státusú csoportok részéről pedig a saját csoport alsóbbrendűségének érzését (pl. Kluegel és Smith 1986; Lane 1962; Lewin 1941) tükrözi. Hipotézisünk szerint a CSD-pontszámok mindkét csoportban pozitívan járnak együtt az etnocentrizmussal. A regresszióanalízisek eredményei szerint mind a CSD-nek ($\beta = +0,34$, $p < 0,005$), mind az EE-nek ($\beta = -0,29$, $p < 0,05$) főhatása volt, valamint interakció is jelentkezett a faji hovatartozás és az EE között ($\beta = 0,25$, $p < 0,05$). Az egyenlőséggel szembeni ellenállás szignifikánsan negatív együttjárást mutatott az etnocentrizmussal a feketék között ($\beta = -0,38$, $p < 0,03$), ám ez a kapcsolat a nullához közelített a fehérekénél ($\beta = -0,04$, n. s.). A csoportdominancia pozitívan járt együtt az etnocentrizmussal mind a fehérekénél ($\beta = +0,45$, $p < 0,001$), mind a feketékénél ($\beta = 0,19$, n. s.), ám az alminták elemszámai miatt csak az előbbi esetben volt szignifikáns.

Megbeszélés

A harmadik vizsgálatban kimutattuk, hogy a csoport alapú dominancia és az egyenlőséggel szembeni ellenállás közötti különbség akkor is fennmarad, ha kiszűrjük a Pratto és munkatársai (1994) eredeti SDO-skálájának szövegezéséből eredő módszertani problémákat. Konkrétan úgy fogalmaztuk át a skála tételeit, hogy mindkét alskálán egyenlő mennyiségű pozitív és negatív tétel szerepeljen. Az eredmények azt mutatták, hogy a két korrelált faktort tartalmazó megoldás még így is jobb az egyfaktoros modellnél, hogy a két faktor szorosabban korrelál egymással a fehérek, mint a feketék között, valamint hogy az egyenlőséggel szembeni ellenállás a két csoportnál különbözőképpen jár együtt az etnocentrizmussal. Egy negyedik, utolsó vizsgálatot is elvé-

geztünk, hogy felmérjük a „kiegyensúlyozott” skálával kapott eredményeink általánosíthatóságát, és hogy megvizsgáljuk a csoport alapú dominancia és az egyenlőséggel szembeni ellenállás eltéréseit a politikai attitűdökkel, a társadalompolitikai preferenciákkal és a pszichológiai egészséggel kapcsolatban. Tekintettel ezekre a célokra, a 4. vizsgálatba a felvételi keretszámok iránti attitűdökkel, a politikai konzervativizmussal, a neuroticitással, valamint a gazdasági jellegű rendszerigazolás tendenciáival kapcsolatos további változókat is bevontunk.

4. VIZSGÁLAT

Módszer

Résztevők A Maryland Egyetem bevezető pszichológia kurzusának 486 hallgatója (122 fekete és 364 fehér diák) töltötte ki a 4. vizsgálat kérdőíveit a kurzus részbeni teljesítéseként.

Eljárás Az előző vizsgálatokhoz hasonlóan itt is számítógép segítségével csoportos tesztelés keretében vettük fel a vizsgálat kérdőíveit a szemeszter elején. Valamennyi résztvevő kitöltötte a szociálist dominanciaorientáció-skála „kiegyensúlyozott” változatát, valamint az önértékeléssel, az etnocentrizmussal, a neuroticitással, a politikai konzervativizmussal és a felvételi keretszámok intézménye iránti attitűdökkel kapcsolatos kérdőíveket.

Változók

Szociálist dominancia-orientáció Ezúttal is az SDO-skála 3. vizsgálatnál már bemutatott „kiegyensúlyozott” változatát alkalmaztuk.

Etnocentrizmus és önértékelés Ezeket a változókat is az előző vizsgálatoknál már bemutatott eszközökkel mértük.

Neuroticitás A vizsgálatban alkalmaztuk Costa és McCrae (1992) NEO-FFI nevű „Big Five”-személyiség kérdőívének neuroticitásskáláját is. A szerzők szerint a neuroticitás „általános tenden-

cia olyan negatív érzelmek átélésére, mint a félelem, szomorúság, zavar, harag, bűntudat és undor... sérülékenységre a pszichológiai distresszel szemben... és hajlam arra, hogy az egyén másokhoz képest rosszabbul küzdjön meg a stresszel” (14). A NEO-FFI neuroticitásskálája 12 tételből áll (pl. „Gyakran érzem magam alóbbrendűnek másoknál”, „Gyakran érzem úgy, hogy tehetetlen vagyok és szeretném, hogy valaki más oldja meg a problémáimat”), amelyekre ötfokú, Likert-típusú skálán kell válaszolni a vsz-eknek a „Nagyon nem értek egyet” választól a „Nagyon egyetértek”-ig. A skála reliabilitását és validitását már igazolták, és a jelen vizsgálat mintáján is rendkívül megbízhatónak bizonyult ($\alpha = 0,85$).

Politikai irányultság A válaszadókat arra kértük, hogy helyezték el magukat két dimenzió mentén, amelyek közül az egyiket a „liberális” – „konzervatív”, a másikat a „republikánus” – „demokrata” címkékkel láttuk el. Ezekre a tételekre hétfokú skálákon kértünk választ (1 = „erősen liberális”, illetve „erősen demokrata”, valamint 7 = „erősen konzervatív”, illetve „erősen republikánus”). A politikai orientáció mérésére a két, egymással $r = 0,50$ ($p < 0,001$) mértékben korreláló tétel átlagát használtuk.

Konkrét témákkal kapcsolatos konzervativizmus A politikai irányultság nyílt megkérdésezése mellett vizsgáltuk a résztvevők 11 konkrét társadalmi-politikai kérdéssel kapcsolatos attitűdjeit is. A válaszadókat arra kértük -4-től („erősen ellenzem”) +4-ig („erősen támogatom”) terjedő skálán jelezzék álláspontjukat az alábbi kérdésekkel kapcsolatban: a kiegyensúlyozott központi költségvetést előíró alkotmánymódosítás, gyilkosságért kiróható halálbüntetés, a segélyezés időtartamának fejenként 5 évben történő maximalizálása, a lőfegyvertartás megtiltása (fordított pontozással), a bevándorlás befagyasztása, a szociális programok kiadásainak csökkentése, a katonai kiadások csökkentése (fordított pontozással), kötelező iskolai ima bevezetése, a homoszexuális párok házasságának engedélyezése (fordított pontozással), felvételi keretszámok alkalmazása női és kisebbségi pályázók esetén (negatív pontozással), valamint az illegális bevándorlókat az oktatásból, továbbá az egészségügyi és szociális ellátásból kizáró tör-

vény. Ennél a kérdőívnel a különböző kérdésekkel kapcsolatos konzervatív álláspontok támogatását átlagoltuk ($\alpha = 0,61$).

A felvételi keretszámokkal kapcsolatos attitűdök. Négy tétellel mértük a felvételi keretszámok intézménye iránti támogatást: 1. „A feketék számára bevezetett felvételi keretszámok igazságtalanok a fehérekkel szemben”; 2. „Az oktatásban alkalmazott felvételi keretszámok esélyt adnak a tehetséges feketéknek, akiknek enélkül nem lett volna lehetőségük az előrelépésre” (fordított pontozással); 3. „A feketék számára bevezetett felvételi keretszámok arra kényszeríthetik a munkaadókat, hogy képzetlen munkaadót vegyenek fel”; 4. „A feketék számára bevezetett munkahelyi felvételi keretszámok biztosítják, hogy az amerikai munkaadó és az amerikai gazdaság versenyképes maradjon” (fordított pontozással). A válaszokat ötfokú skálán kértük (1 = „Nagyon nem értek egyet”, 5 = „Nagyon egyetértek”). A négy tételre adott válaszok átlagolásával számítottuk ki a felvételi keretszámok intézményével szembeni ellenállás mutatóját ($\alpha = 0,82$).

Gazdasági rendszerigazolás A gazdasági egyenlőtlenség legitimizálásának általános ideológiai tendenciáját (pl. Jost és Banaji 1994) egy „gazdasági rendszerigazolási” (GRI) attitűdkérdőívvel mértük. A válaszadókat arra kértük, jelezzék egyetértésüket vagy egyet nem értésüket 1-től 9-ig terjedő skálán a következő állításokkal kapcsolatban: 1. „Aki keményen dolgozik, szinte mindig eléri, amit akar”; 2. „Az anyagi különbségek széles körű elterjedése nem jelenti azt, hogy egyúttal szükségszerűek is volnának” (fordított pontozással); 3. „A társadalomban meglévő vagyoni különbségekért a természeti törvények felelősek”; 4. Számos okunk van rá, hogy a gazdasági rendszert igazságtalannak tartjuk” (fordított pontozással); 5. „A szegénységet majdhogynem lehetetlen felszámolni”; 6. „A szegény emberek nem különböznek lényegesen a gazdag emberektől” (fordított pontozással); 7. „Azok közül, akik nem boldogulnak ebben a társadalomban, a legtöbbeknek nem a rendszerben kellene keresniük a hibát, hanem önmagukban”; 8. „Ebben a társadalomban lehetséges volna egyenlően elosztani az erőforrásokat” (fordított pontozással); 9. „A társadalmi osztálykülönbségek a dolgok természetes rendjében meglévő különbségeket tükrözik”; 10. „A társadalomban meglévő anyagi különbségek az erőforrások igazságtalan elosztását tükrözik” (fordított pontozással); 11. „Mindig lesznek szegény emberek, mert soha nem lesz munka mindenki számára”; 12. „Az anyagi helyzet hűen tükrözi az emberek teljesítményét”; 13. „Ha az emberek meg akarnák változtatni a gazdasági rendszert és létre akarnák hozni az egyenlőséget, meg is tudnák tenni ezt”; 14. „Az erőforrások egyenlő elosztása természetellenes”; 15. „Nem igazságos az olyan gazdasági rendszer, amelyben egyszerre jelenik meg a rendkívüli gazdagság és a rendkívüli szegénység” (fordított pontozással); 16. „Nincs értelme, hogy megpróbáljunk nagyobb egyenlőséget megvalósítani a jövedelmek terén”; s végül 17. „A gazdagok és a szegények közötti különbségek nem veleszületettek, csak a körülményeken múlnak, amelyekbe az ember belezületik” (fordított pontozással). A skála α megbízhatósági mutatója elfogadható volt (0,73). A rendszerigazolással kapcsolatos korábbi elméleti okfejtéssel összhangban azt vártuk, hogy ez a skála mind a magas, mind az alacsony státusú csoportok körében együtt jár a politikai konzervativizmussal, a feketékkel szembeni negatív attitűdökkel, valamint az egyenlőséggel szembeni ellenállással.

Társas kívánatosság A már említett 11 tétel skálát használtuk. Az α megbízhatósági mutató ismét viszonylag magas, 0,70 volt. A társas kívánatosság szempontjából a minta felső 10%-ába kerülő személyeket kizártuk a további elemzésből. A végső minta elemszáma így 447 lett (105 fekete és 342 fehér diák).

Eredmények

Bizonyítékok a kétfaktoros megoldás mellett A „kiegyensúlyozott” SDO-skála EQS-típusú konfirmatív faktoranalízise során kapott faktorsúlyok a 3. táblázatban láthatók. A két korrelált faktort tartalmazó modell ezúttal is szignifikánsan jobban illeszkedett az adatokra, mint az egyfaktoros modell. Ez mind a feketékénél (CFI-k: 0,800, illetve 0,787, $\chi^2 = 4,64$, $df = 1$, $p < 0,05$), mind a fehérekénél (CFI-k: 0,833, illetve 0,831, $\chi^2 = 32,77$, $df = 1$, $p < 0,001$), mind a teljes mintában (CFI-k: 0,820, illetve 0,805, $\chi^2 = 27,64$, $df = 1$, $p < 0,001$) így volt. A CSD és EE mutatóit most is a megfelelő faktorokban szereplő tételek átlagolá-

sával számítottuk ki ($\alpha = 0,77$, illetve $0,73$). A fontosabb változók átlagait és szórásait a 4. táblázat mutatja a válaszadók faji hovatartozása szerinti lebontásban.

A két faktor közötti korrelációk A CSD és az EE közötti korrelációkat ezúttal is kiszámítottuk mind a feketék almintájára ($r = 0,62$), mind a fehérekére ($r = 0,68$). Bár a korrelációk az előre jelzett módon különböztek, az eltérés ebben a vizsgálatban nem volt szignifikáns.

A csoport alapú dominancia és az egyenlőséggel szembeni ellenállás hatásai

Az önértékeléshez való viszony A független változók standardizálását követően a korábban is alkalmazott regresszióanalízissel vizsgáltuk meg a CSD, az EE és az önértékelés közötti kapcsolatokat. Ezúttal csupán az EE és a faji hovatartozás interakciója lett statisztikailag szignifikáns ($\beta = 0,16$, $p < 0,01$). Az egyenlőségellenesség hipotézisünknek megfelelően negatívan járt együtt az önértékeléssel a feketéknél ($\beta = -0,20$), ám pozitívan a fehérekénél ($\beta = 0,11$). A csoport alapú dominancia nem járt együtt az önértékeléssel a fekete válaszadóknál, ugyanakkor a két változó között negatív kapcsolat volt a fehérekénél ($\beta = -0,19$, $p < 0,01$). Ez felveti azt az érdekes lehetőséget, hogy a magas státusú csoportok tagjai különösen nagy valószínűséggel vetik be a csoport alapú dominanciát, mint az alacsony önbecsülés ellenszerét (Fein és Spencer 1997).

Az etnocentrizmussal való együttjárások Azt feltételeztük, hogy az EE-pontszámok különbözőképpen járnak együtt az etnocentrizmussal a fekete és a fehér válaszadóknál, mivel az egyenlőséggel szembeni ellenállásnak nagyobb mértékű etnocentrizmussal kell együtt járnia a magas státusú csoportoknál, és kisebb mértékűvel az alacsony státusú csoportoknál. A csoport alapú dominanciának ugyanakkor hipotézisünk szerint pozitívan kell együtt járnia az etnocentrizmussal mindkét csoportnál, mivel ebben a saját csoport fölénye iránti vágy fejeződik ki. A regresszióanalízis a faji hovatartozás főhatását mutatta ki ($\beta = -0,20$, $p < 0,001$),

vagyis a feketék elfogultabbak voltak a saját csoportjuk iránt (az átlagokat lásd a 4. táblázatban). A CSD-nek marginálisan szignifikáns pozitív főhatása volt az etnocentrizmusra ($\beta = 0,13$, $p < 0,07$), az EE-vel viszont nem volt együttjárás. A faji hovatartozás és az EE interakciója ugyancsak marginálisan volt szignifikáns ($\beta = 0,14$, $p < 0,06$). Az egyenlőséggel szembeni ellenállás negatívan (de nem szignifikánsan) kapcsolódott az etnocentrizmushoz a feketéknél ($\beta = -0,09$), míg az EE és az etnocentrizmus kapcsolata szignifikánsan pozitív volt a fehérek körében ($\beta = 0,19$, $p < 0,01$).

Együttjárások a neuroticitással Azt vártuk, hogy a CSD és az EE a fehérek és a feketék körében különbözőképpen fog együttjárni a neuroticitással. Elvárásainkat alátámasztotta, hogy a faji hovatartozás mind az EE-vel ($\beta = -0,33$, $p < 0,0001$), mind a CSD-vel ($\beta = 0,21$, $p < 0,008$) interakcióban jósolta be a neuroticitás szintjét. A feketék között az EE nagyobb neuroticitással járt együtt ($\beta = -0,22$, $p < 0,005$), a fehérekénél pedig kisebbel ($\beta = -0,22$, $p < 0,005$). A CSD ennek megfelelően erősebb neuroticitással járt együtt a fehérekénél ($\beta = 0,21$, $p < 0,005$), és gyengébbel (bár nem szignifikánsan) a feketéknél ($\beta = -0,18$, n. s.). A két ideológiai összetevő tehát különböző pszichológiai következményeket jelez előre a lelki egészséggel kapcsolatban: az egyenlőségellenesség rendszerigazoló nézetei jót tesznek a magas státusú csoportnak, de ártnak az alacsony státusúknak.

A politikai irányultsággal kapcsolatos eredmények A csoport alapú dominancia és az egyenlőséggel szembeni ellenállás, valamint a politikai ideológia kidolgozottabb összetevői közötti kapcsolatok vizsgálatára többszörös regresszióanalíziseket végeztünk a függő változók standardizálását követően. Azt találtuk, hogy a konzervatív és republikánus azonosulás együtt járt az EE-vel mind a minta egészét tekintve ($\beta = 0,33$, $p < ,0001$), mind külön a feketék ($\beta = 0,47$, $p < 0,0001$) és a fehérek ($\beta = 0,20$, $p < 0,01$) között. A CSD és a politikai irányultság között sem a teljes mintában, sem az almintákban nem mutatkozott együttjárás. A faji hovatartozás főhatása azt mutatta, hogy a fehér válaszadók általában konzervatívabbak voltak a feketéknél ($\beta = 0,19$, $p < 0,0005$). A faji hovatartozás és az EE tehát mindkét csoportnál

együtt járt, a CSD azonban nem. Ez újabb bizonyíték mellett, hogy a szociáldominancia-orientáció két összetevője különbözőképpen kapcsolódik a társadalmi attitűdökhöz.

A konkrét kérdésekkel kapcsolatos konzervativizmus Erre a változóra a faji hovatartozás sem önmagában, sem más változókkal interakcióba lépve nem volt hatással, ám mind a CSD ($\beta = 0,18, p < 0,02$), mind az EE ($\beta = 0,20, p < 0,01$) együtt járt a felvetett kérdésekkel kapcsolatos konzervatív álláspontokkal.

A felvételi keretszámok intézményével kapcsolatos attitűdök A feketék egyáltalán nem meglepő módon inkább támogatták a felvételi keretszámokat, mint a fehérek ($\beta = -0,51, p < 0,0001$). Annál érdekesebb volt viszont, hogy az egyenlőséggel szembeni ellenállás együtt járt a felvételi keretszámok elutasításával, a csoport alapú dominancia viszont nem. Ezt a mintázatot mind a minta egészére ($\beta = -0,24, p < 0,001$), mind a fehérekre ($\beta = -0,30, p < 0,0001$), mind a feketékre ($\beta = -0,28, p < 0,03$) megkaptuk. Az, hogy az EE negatívan jár együtt a felvételi keretszámok intézményének támogatásával különösen tanulságos eredmény, mivel az emberek gyakran érvelnek a felvételi keretszámok ellen azzal, hogy nem hívei az egyenlőtlen bánásmódnak (pl. Hochschild 1998). A valóságban azonban úgy tűnik, hogy éppen az egyenlőséggel inkább szemben álló (illetve az egyenlőséget legkevésbé támogató) emberek utasítják el inkább ezt az intézményt, feltehetően azért, mert csökkenti az egyenlőtlenség meglévő formáit. Hogy a CSD még a fehérek körében sem jár együtt a felvételi keretszámok iránti attitűdökkel, az arra utal, hogy a felvételi keretszámok elvetését nem a kisebbségi csoportok elnyomásának vágya motiválja, hanem az egyenlőséggel szembeni ideológiai jellegű ellenállás, amely igazolja a fennálló társadalmi rendszert.

A gazdasági rendszerigazolás hatásai

Az etnocentrizmussal és az önértékeléssel kapcsolatos együttjárások A rendszerigazolás, valamint a faji és társadalompolitikai attitűdök kapcsolatainak feltárására többszörös regresszióanalíziseket végeztünk, melyekben a faji hovatartozás és a gazdasági rendszer-

igazolás fő- és interakciós hatásait vizsgáltuk a változók standardizálásával. Az elemzés a faji hovatartozás és a GRI interakcióját mutatta ki az etnocentrizmus bejósolásában ($\beta = 0,13, p < 0,05$). A fehérek között erős pozitív kapcsolat volt a GRI és az etnocentrizmus között ($\beta = 0,27, p < 0,0001$), a feketék között azonban nem ($\beta = -0,003, n. s.$). A GRI nem volt megfigyelhető hatással az önértékelésre.

A csoport alapú dominancia és az egyenlőséggel szembeni ellenállás Lane (1962) nyomán azt feltételeztük, hogy az egyenlőséggel szembeni ellenállás egyfajta rendszerigazolást tükröz. Ezt a gondolatot alátámasztotta, hogy a CSD hatásainak kiszűrése után erős pozitív kapcsolat volt az EE és a rendszerigazolás között ($\beta = 0,26, p < 0,0001$). Ez nemcsak a minta egészét tekintve volt így, hanem külön a feketékre ($\beta = 0,26, p < 0,0001$) és a fehérekre is ($\beta = 0,27, p < 0,0001$). Az EE hatásainak kiszűrése után a CSD is marginálisan szignifikáns pozitív kapcsolatban volt a gazdasági rendszerigazolással ($\beta = 0,10, p < 0,06$).

Együttjárások a neuroticitással A faji hovatartozás és a gazdasági rendszerigazolás szignifikáns interakciója volt megfigyelhető a neuroticitás változójával való együttjárásnál ($\beta = -0,19, p < 0,006$). Azt találtuk, hogy a GRI szignifikánsan nagyobb neuroticitással járt együtt a feketéknél ($\beta = 0,23, p < 0,05$), és marginálisan alacsonyabb szintűvel a fehérek körében ($\beta = -0,10, p < 0,09$). A gazdasági rendszerigazolás tehát hipotézisünknek megfelelően csak az alacsony státusú csoport tagjainak pszichológiai jóllétére volt káros hatással.

Politikai konzervativizmus A gazdasági rendszerigazolás erősen együtt járt a politikai konzervativizmussal mind a minta egészét ($\beta = 0,29, p < 0,0001$), mind a feketék ($\beta = 0,24, p < 0,03$), mind a fehérek almintáját ($\beta = 0,34, p < 0,0001$) tekintve. Ugyancsak együtt járt a konkrét kérdésekkel kapcsolatos konzervativizmussal is, mind a teljes mintában ($\beta = 0,45, p < 0,0001$), mind pedig a fekete ($\beta = 0,41, p < 0,0001$) és a fehér ($\beta = 0,51, p < 0,0001$) almintában. Ez alátámasztja azt a gondolatot, hogy a politikai konzervativizmus elősegíti a gazdasági egyenlőtlenség igazolását (Jost és munkatársai, megjelenés alatt).

A felvételi keretszámok intézményével kapcsolatos attitűdök A rendszerigazolás előrejelzésünknek megfelelően szintén együtt járt a felvételi keretszámok elutasításával, mind a teljes mintában ($\beta = -0,29$, $p < 0,0001$), mind a fehérekénél ($\beta = -0,39$, $p < 0,0001$), mind pedig a feketékénél ($\beta = -0,28$, $p < 0,01$). A gazdaság területén mutatkozó rendszerigazolás tehát bejósolta a faji politikával kapcsolatos attitűdöket.

ÁLTALÁNOS MEGVITATÁS

Két vizsgálatban a Pratto és munkatársai (1994) által validált eredeti SDO-skálát, kettőben pedig a skála „kiegyensúlyozott” változatát alkalmaztuk. Azt állítottuk, hogy a szociálist dominancia-orientáció két különböző tendenciát ragad meg egyszerre: egyrészt az egyik a csoport alapú dominancia (CSD) támogatását, másrészt pedig a társadalmi egyenlőséggel szembeni általános ellenállást (EE) jelzi. Azt feltételeztük, hogy a magas státusú csoportok tagjai számára a CSD és az EE kiegészítik egymást; számukra az egalitárius reformokkal való szembenállás a csoportérdekek érvényesítését és a saját csoport fölényének megőrzését jelenti (pl. Bobo és Kluegel 1993). Az alacsony státusú csoportok tagjai számára azonban a CSD és az EE kevésbé fonódnak össze. Míg a csoport alapú dominancia pozitívan járhat együtt önmaguk és saját csoportjuk nagyra értékelésével, az egyenlőséggel szembeni ellenállás negatívan kell, hogy együttjárjon az önmagukra és saját csoportjukra vonatkozó pozitív értékelésekkel (pl. Jost 1995; Kluegel és Smith 1986; Lane 1962; Lewin 1941).

Az itt bemutatott eredmények több, a csoport alapú dominancia és az egyenlőséggel szembeni ellenállás szétválasztásával kapcsolatos hipotézisünket is igazolják. Egyrészt azt találtuk, hogy az SDO-skála tételei két korreláló faktorba vagy alszállába rendeződnek, amelyek közül az egyik a saját és a külső csoport közötti versengéssel, a másik a társadalmi egyenlőséggel kapcsolatos attitűdöket méri. Másodszer, viszonylag konzisztens bizonyítékokat találtuk azon hipotézisünk mellett, mely szerint a CSD- és EE-skálák erősebben korrelálnak a magasabb státusú csoport (a fehérek), mint az alacsonyabb státusú csoport (a feketék) körében. Levin és munkatársai (1998) kifejezésével megfogalmazva ez egy

példája az „izotropikus ideológiai aszimmetriahatásoknak”, mivel inkább fokozati, mint minőségi különbségről beszélhetünk.

Harmadik fontos eredményünk az volt, hogy az EE-pontszámok pozitívan jártak együtt az önértékeléssel a fehérekénél, ám negatívan jártak együtt az önértékeléssel a feketékénél. A negyedik vizsgálatban ezzel kapcsolatban még azt találtuk, hogy az EE a neuroticitás magasabb szintjével járt együtt a feketék körében, míg alacsonyabb neuroticitással asszociálódik a fehérek között. Így alátámasztást nyert az a gondolat, hogy az egyenlőség-ellenes attitűdöknek káros hatásai vannak a hátrányos helyzetű csoportok pszichológiai jóllétére, viszont nincsenek feltétlenül kedvezőtlen befolyással az előnyös helyzetű csoport tagjainak jóllétére (pl. Jost és Banaji 1994; Kluegel és Smith 1986; Lane 1962; Lewin 1941). A csoport alapú dominancia ugyanakkor a neuroticitás alacsonyabb szintjével járt együtt a feketékénél, és magasabb szintjével a fehérekénél. Ez is azt támasztja alá, hogy a CSD és az EE egymástól függetlenül jelzik előre a pszichológiai következményeket.

Negyedik eredményünk az volt, hogy az EE-pontszámok általában negatívan jártak együtt a saját csoport előnyben részesítésével a feketékénél, ugyanakkor pozitívan jártak együtt ezzel a változóval a fehérekénél. A CSD elvárásainknak megfelelően mindkét csoportban pozitívan kapcsolódott a saját csoport előnyben részesítéséhez. Ezek az eredmények erős elméleti és gyakorlati megalapozást adnak az egyenlőségellenesség és a csoportdominancia szétválasztásához a csoportközi viszonyok kontextusában. Bár a CSD és az EE korreláltak egymással, másképpen jártak együtt az etnocentrizmussal a fehérekénél, illetve a feketékénél.

A szociális dominanciával kapcsolatos korábbi írások összességük a két választendenciát, nevezetesen a csoport alapú dominanciát és az egyenlőséggel szembeni ellenállást. A két fogalom viszonyának tisztázása segít megmagyarázni az úgynevezett „ideológiai aszimmetria hatást” (Levin és munkatársai 1998; Rabinowitz 1999; Sidanius és munkatársai 1994), mely szerint az SDO és a saját csoport előnyben részesítése közötti korreláció gyengébb az alacsony, mint a magas státusú csoportok tagjainál. Jelen tanulmányunkban kimutattuk, hogy az alacsony státusú csoportok tagjainál az egyik összetevő (a CSD) pozitívan jár együtt a saját csoport előnyben részesítésével, a másik összetevő

(az EE) pedig negatívan. A magas státusú csoportok tagjainál ugyanakkor mindkét összetevő pozitívan kapcsolódik a saját csoport előnyben részesítéséhez. Ennek eredményeképpen a teljes SDO-skála rosszabbul jósolja be az alacsony státusú, mint a magas státusú csoportok tagjainak csoportközi attitűdjeit.

A jelen kutatás összekapcsolja a CSD-t és az EE-t a politikai irányultsággal és a társadalompolitikai attitűdökkel is. A politikai konzervativizmus pozitívan járt együtt az EE-vel mind a feketéknél, mind a fehéreknél, ám nem járt együtt a CSD-vel. Ez az eredmény tovább pontosítja képünket a politikai konzervativizmus és az SDO közötti, már Pratto és munkatársai (1994) által is említett kapcsolatról. A felvételi keretszámok ellenzése szintén magasabb EE-pontszámmal járt együtt mindkét csoportnál, annak ellenére, hogy az ezen intézménnyel szemben állók gyakran az egyenlőség iránti erős elkötelezettségükre hivatkoznak (pl. Hochschild 1988). A CSD és a felvételi keretszámokkal kapcsolatos attitűdök között nem volt kapcsolat, ami arra utal, hogy a pozitív diszkrimináció elutasítását nem annyira a kisebbségi csoportok elnyomásának vágya, hanem inkább az egyenlőséggel szembeni ideológiai averzió motiválja. Kutatásunk tehát erős empirikus alátámasztást nyújt az egyenlőséggel szembeni ellenállás és a csoport alapú dominancia szétválasztásához a politikai és faji preferenciák terén (pl. Bobo és Kluegel 1993; Tuch és Hughes 1996).

A „szociális dominanciát” és a „rendszerigazolást” összekapcsoló kutatási trendet folytatva (pl. Jost és Burgess, megjelenés alatt; Rabinowitz 1999) megvizsgáltuk a CSD, az EE és a gazdasági rendszer igazolása közötti kapcsolatokat is. Szoros pozitív összefüggést figyeltünk meg az EE és a gazdasági rendszerigazolás között, ugyanakkor csak gyenge együttjárás mutatkozott a CSD és a gazdasági rendszerigazolás között. Azt találtuk továbbá, hogy a gazdasági rendszerigazolás pozitívan kapcsolódott az etnocentrizmushoz a fehéreknél, de nem a feketéknél, továbbá hogy mindkét csoportnál pozitívan járt együtt a politikai konzervativizmussal, de negatívan a pozitív diszkrimináció iránti attitűdökkel – mindezek szintén alátámasztják a rendszerigazolás elméleti nézőpontját (pl. Jost és Banaji 1994). Az EE-vel és a gazdasági rendszerigazolással kapcsolatos eredmények tehát sok tekintetben párhuzamba állíthatók, ami azt mutatja, hogy amint Lane (1962),

Kluegel és Smith (1986), valamint más szerzők is állították, az egyenlőséggel szembeni ellenállás kiszolgálja a rendszerigazolást. A további kutatások feladata mélyebben feltárni az egyenlőséggel szembeni ellenállás és a rendszerigazolás más formáinak hasonlóságait és különbségeit. A jelen kutatási program célja az volt, hogy feltárja a csoport alapú dominancia és az egyenlőséggel szembeni ellenállás viszonyát és kimutassa, hogy a „szociálisdominanciaorientáció” korrelált, ugyanakkor különálló összetevőiről van szó, amelyek másképpen jósolják be a társadalmi és pszichológiai kimeneteleket az előnyös és a hátrányos helyzetű faji csoportoknál.